

Een waardevolle erfenis van een bescheiden Russische musicus - Aleksandr Gedicke's pianoalbums voor kinderen

Olga de Kort

Aleksandr Gedicke¹ (1877-1957) is een van de Russische musici uit het begin van de twintigste eeuw die veel meer bekend zijn door hun pedagogische werk dan door podiumtriumfen. Samen met zijn collega's Elena Gnessina en Samuil Maykapar zette hij zich nog vóór de Russische Revolutie van 1917 in voor het creëren van een nieuw pianorepertoire voor beginnende spelers. Zijn eenvoudige etudes, dansen en liedjes staan in alle pianobundels en albums voor beginners van de laatste honderd jaar, maar wie weet nog buiten zijn inmiddels hoogbejaarde conservatoriumstudenten over Gedicke als pianist, organist, kamermusicus en componist? Ter nagedachtenis van zijn 140ste geboortedag en het overlijden vijftig jaar geleden organiseerden het archief en Sergej Tanejev Wetenschappelijke muziekbibliotheek van het Conservatorium van Moskou deze zomer een fototentoonstelling in de foyer van de Grote Zaal van het Tsjaikovski Conservatorium om de Russische musicus te eren. Een mooie gelegenheid ook voor de Westerse pianodocenten om deze bescheiden, vriendelijke en tot zijn laatste levensuur aan muziek toegewijde Moskouse professor beter te leren kennen.

Muziek als eerste taal

Muziek hoorde bij het leven van Aleksandr Gedicke al vanaf zijn geboorte. Van zijn vaderskant behoorde Aleksandr tot de twee oude Duitse geslachten van musici en predikanten. De Gebhards uit Thüringen en de Gedickes uit Noord-Duitsland vestigden zich in Rusland in de achttiende eeuw. De overgrootvader Friedrich Gebhard vond snel betrekking als pastor en organist in Sint-Petersburg. Zijn dochter en Aleksanders grootmoeder Paulina trouwde met de organist en koördirigent van de Franse katholieke kerk in

Aleksandr Gedicke

Aleksandr Gedicke als gymnasiast.

Moskou Karl Gedicke, wiens vader Heinrich Georg ook organist en directeur van het Duitse theater in Sint-Petersburg was. Paulina zelf werd een in Moskou bekende zangeres en zangdocente. Hun oudste zoon Fjodor trad in het spoor van zijn vader als organist van de Franse kerk, maar werkte ook als pianist en koorrepetitor van het Bolsjoj Theater en componeerde kerkmuziek, pianostukken en romancen. Toen Aleksandr drie jaar oud was, werd zijn vader orgelprofessor aan het Tsjaikovski Conservatorium in Moskou.

Aleksandrs Franse moeder kwam op haar zeventiende naar Moskou als gouvernante en speelde thuis vaak voor uit haar oude, ooit uit Normandië meegebrachte pianoalbums. Er klonk altijd muziek in huize Gedicke: Fjodor nodigde instrumentalist en zangers uit het Bolsjoj Theater uit om bij hem thuis te repeteren, de oma Paulina organiseerde muzieksoirees waarbij ook kinderen van harte welkom waren. Nog voordat hij de eerste pianoles van zijn moeder kreeg, begon Aleksandr uit zichzelf te spelen, door alles wat hij hoorde na te doen. Zijn neven Nikolaj en Aleksandr Medtner, de zonen van zijn vaders zus Olga, deelden zijn belangstelling voor muziek, en stemden in om een kamermuziek ensemble te organiseren dat met veel succes op familiebijeenkomsten en muziekavonden optrad.

Net zo snel als piano leerde Aleksandr orgel spelen. Hij had slechts enkele introductielessen van zijn vader nodig om verder zelfstandig te studeren. Op zijn twaalfde was hij al zo ver dat hij zijn drukbezette vader begon te vervangen. Ook door zelfstudie leerde hij cello spelen, en leek als vanzelfsprekend te kunnen improviseren, componeren, arrangementen schrijven en later het dirigeren van koor en orkest.

Gerennommeerd pianist

Ontzettend gedisciplineerd als het om muziekstudie ging, werd Aleksandr op zijn vijftiende toegelaten tot het vijfde jaar van de juniorafdeling van het Conservatorium in de pianoklas van Anatoli Galli. Een jaar later werd hij samen met Konstantin Igoemnov en Aleksandr Goldenweiser een leerling van Pavel Pabst. Na het plotselinge overlijden van zijn leraar studeerde hij op zijn 21ste met een gouden medaille af bij Vassili Safonov.

Op zijn repertoire stonden veel composities van eigen hand. Twee jaar later won Gedicke de compositieprijs van het Anton Rubinstein Internationale Concours in Wenen. De jury was unaniem bij het beoordelen van zijn pianostukken, de Vioolsonate en het speciaal voor het Concours gecomponeerde Concertstuk voor piano en orkest. Samen met Goldenweiser en Medtner schreef hij zich ook in voor de pianowedstrijd. Alle drie kregen ze de diploma's; de eerste prijs ging naar de Belgische pianist Emile Bosquet (1878-1959), toekomstige docent aan Conservatoria van Antwerpen en Brussel en jurylid bij de Koningin Elisabethwedstrijd.

Iedereen die hem hoorde spelen prees de schoonheid van Gedicke's piano-klank en zijn briljante techniek. Maar vrij onverwacht stopte de veelbelovende pianist in 1920 met concertoptredens om zich geheel aan zijn grote liefde, de kamermuziek, te kunnen wijden. Als pianist trad hij vervolgens alleen met het Beethoven Kwartet op en in ensembles die zijn composities en bewerkingen speelden. Vanaf 1923 pakte hij weer het orgelspel op en maakte heel snel naam als een uitstekende organist en Bach vertolker.

Kamermusicus *avant la lettre*

Vanaf 1919 tot aan zijn dood in 1957 had Aleksandr Gedicke zijn eigen kamermuziekklas, twee jaar later kwam er een orgelklas bij, en in 1923 werd hij hoofd van de kamermuziek- en orgelfaculteit. Hij was voortdurend in de weer met het organiseren van repetities en uitvoeringen van zijn studenten, het schrijven van methodische handleidingen en samenstellen van opleidingsprogramma's. Hij maakte er bovendien meer dan 300 arrangementen voor diverse bezettingen, die het repertoire van zijn leerlingen aanzienlijk hebben vergroot. Het was een eer om bij hem te kunnen studeren.

De affiniteit met het maken van transcripties en arrangementen kreeg Aleksandr nog als kind toen hij de stukken voor zijn broer Pavel en de neven Nikolaj en Aleksandr Medtner bewerkte. Meestal speelden de gebroeders Medtner viool, Pavel hoorn en Aleksandr zelf piano. Maar als het ensemble op bezoek bij oma was, moest Aleksandr de bezetting ter plaatse omgooien, aangezien Paulina Gedicke geen piano had. Dan speelde hij cello en zijn broer viool. Op het programma van dit Gedicke-Medtner kinderensemble stonden onder andere werken van Tsjajkovski, Wagner, Bach en Donizetti.

Als kamermuziekdocent maakte Gedicke arrangementen en transcripties van opera's, piano-, orkest en vocale werken van Grieg, Skrjabin, Arenski, Borodin, Moessorgski, Tsjajkovski, Wagner, Bach, Händel, Mendelssohn en Beethoven voor orgel, piano, hout- en koperblaasinstrumenten. Zelfs voor onze tijd zijn ze gedurfd en ongewoon qua bezettingen. Vooral de Russische kamermusici maken

Gedicke geeft kamermuziekles op het Tsjajkovski Conservatorium in Moskou.

dankbaar gebruik van Gedicke's meesterlijke kamermuziek. Onlangs nog kwam er een opname van Nouvelle Philharmonie (Sergej Smirnov, piano; Artiom Shishkov, viool; en Dmitri Tsyppkin, cello) uit met *De Seizoenen* van Tsjaikovski in Gedicke's bewerking voor pianotrio.

Alleraardigste docent

Aleksandr Gedicke is bijna 65 jaar aan het Conservatorium van Moskou verbonden geweest, eerst als student, daarna als professor. Hij woonde zelfs in het gebouw van zijn *alma mater* in een klein bescheiden appartement en stond iedere dag op het pleintje voor het Conservatorium om de vogels te voeren. Hij herkende ze van gezicht, lachte hij, en zij herkenden hem nog van afstand en zaten op hem te wachten. Net als alle straatkatten en honden in de buurt, die hij graag mee naar huis zou nemen. Tot zijn spijt kon hij niet meer dan twaalf of dertien katten tegelijk opvangen.

De goedlachse en zachtvaardige professor wordt door iedereen herinnerd als een nobele, aardige en zorgzame man die voor iedereen een goed woord, de tijd en vriendelijke aandacht had. Volgens zijn leerling Heinrich Neuhaus had iedereen het bij Gedicke naar zijn zin. Van kinds af was hij uitzonderlijk vriendelijk, aardig en begripvol. Gedurende zijn gehele leven hoorde niemand hem ooit een onvriendelijk woord tegen of over iemand zeggen. Studenten vergoddelijkten hem. Hij wist alles over hun leven en levensomstandigheden en was begaan met hun families. Na het sneuvelen van een van zijn studenten tijdens de oorlog betaalde Gedicke diens moeder een door hem zelf ingesteld pensioen.

Lesgeven deed hij sinds zijn gymnasiumstudie, en in zijn laatste conservatoriumjaar had hij 22 leerlingen. Hij had onmiskenbaar pedagogisch talent en aanleg voor lesgeven. Naast eigen klassen op het Conservatorium werkte Gedicke als leraar aan het Volksconservatorium en doceerde compositie en kamerensemble aan het Muziekinstituut van het Conservatorium in 1920-50. Legendarisch was zijn stiptheid: gedurende zijn gehele pedagogische praktijk kwam hij op geen enkele les te laat, je kon de klok op hem gelijk zetten.

Veelzijdig componist

Punctueel, gedisciplineerd en heel bescheiden, Aleksandr Gedicke was ook volkomen wars van zelfpromotie. Als componist maakte hij nooit reclame voor zijn eigen werken. Dat ze in de vergetelheid geraakt zijn, ligt niet aan de kwaliteit van zijn muziek maar aan het feit dat zij nooit heel bekend is geweest. Deze situatie ontstond nog tijdens het leven van de componist. Hij was er simpelweg niet mee bezig om zijn vier opera's op eigen libretto's (onder andere op Shakespeare's *Macbeth*), drie symfonieën, theaternmuziek, cantates, liederen, koorwerken, orkestmuziek, trio's, kwintetten,

Affiche van een concert op 19 oktober 1949 in de Kleine Zaal van het Tsjaikovski Conservatorium in Moskou.

orgelpreludes, het concert voor orgel en strijkorkest en nog talloze composities voor harmonieorkest en pianomuziek onder de aandacht te brengen.

De enige bekendheid die hij kreeg was die als componist van pianomuziek voor kinderen. Wiegenliedjes, etudes, dansjes en liedjes, allemaal stukken van lage tot gemiddelde moeilijkheidsgraad voor beginnende pianisten. Helaas kijkt nog steeds niemand verder dan deze stukken en blijft Gedicke's 'volwassen' muziek zo goed als onbekend.

Pianomuziek om stapsgewijs tot meesterschap te komen

Het componeren van pianomuziek voor kinderen was voor Aleksandr Gedicke een logisch gevolg van zijn pedagogisch werk. Tussen 1901 en 1955 schreef hij 360 pianostukken, waarvan dertien zonder opusnummer. Gedicke's opus 1 dateert uit 1898 en bestaat uit 4 *Stukken voor piano: Prelude, Kleine wals, Duet, Scherzo*. Tot de laatste opussen 95 en 96 behoren de 5 *Octavenetudes* en *Vier Treurmarsen*. Naast het schrijven van enkele 'volwassen' composities voor concertpodium zoals zijn prijswinnende *Concertstuk voor piano en orkest* (1900), *Ballade* (1901) en *Stanzen* (1908), heeft Gedicke zich vanaf 1903 volledig geconcentreerd op het creëren van een nieuw pedagogisch repertoire.

De meeste pianostukken verschenen in bundels die door de componist zelf volgens oplopende moeilijkheidsgraad gerangschikt werden. Het lijstje met zijn publicaties is enorm, en het aantal stukken indrukwekkend: *Twaalf lichte stukken voor beginners* (1903-04), *10 Miniaturen (van gemiddelde moeilijkheidsgraad)* (1905), *50 Oefeningen in 2 schriften* (1911), *40 Melodische etudes voor beginners (in volgorde van oplopende moeilijkheidsgraad)* (1924, 1925), *60 Eenvoudige pianostukken in 2 schriften* (1929), *50 Eenvoudige stukken* (1936), *30 Eenvoudige etudes* (1936), *22 Pianostukken (lichte en gemiddelde moeilijkheidsgraad)* (1940), *25 Stukken van gemiddelde moeilijkheidsgraad* (1941), *15 Korte stukken van gemiddelde moeilijkheidsgraad* (1947), *15 Kirgizische stukken (gemiddelde moeilijkheidsgraad)* (1942).

Gedicke's muziktaal is simpel maar expressief, terwijl de harmonieën duidelijk en functioneel zijn. De afwezigheid van pedaal valt niet eens op dankzij de aangehouden noten en de harmonische ondersteuning die vaak beperkt blijft tot ostinato kwinten in de bas. De meeste stukken zijn geschreven binnen twee of drie octaven in het middenregister van het klavier met heel af en toe een aangehouden akkoord in het lagere register. Deze uitstapjes naar de bassen zijn altijd functioneel en worden verantwoord door de titels zoals *Karavaan in de woestijn* of *Op olifanten in India*.

Dergelijke bijpassende titels helpen de jonge pianisten een muzikaal beeld bij een stuk op te roepen, maar er zijn ook voldoende 'titelloze' liedjes, preludes, thema's met variaties en dansen waarbij kinderen een eigen muzikaal-associatief beeld kunnen vormen. Achter elk beeld schuilt een technische uitdaging. Zo helpen de monotone regendruppels in het stukje *Herfstregen* uit de *40 Melodische etudes* opus 32 om het wisselen van vingers op een toets te oefenen. Voor het aanleren van *martellato* gebruikt Gedicke de repeterende klanken van een trommel (*Trommel en hoorn*, *40 Melodische etudes*, opus 32 nr.20).

Diverse etudes helpen om aan de coördinatie van de handen te werken. De handen wisselen elkaar af bij het spelen van een eenstemmige melodie, een thema in octaaflijging of beurtelings een eigen melodielijn.

De etudes van Gedicke zijn net zo goed genrestukken als dansen en liedjes. Er is een serie van zeer bruikbare etudes voor de linkerhand, diverse etudes voor de

1. Etude, opus 32 nr. 11.2

2. Etude, opus 6 nr. 2.

derde, vierde en vijfde vinger van de linkerhand, etudes met parallele bewegingen of symmetrische beweging van handen met egale activatie van alle vijf vingers van elke hand.

3. Etude, opus 36 nr. 5.

In alle stukjes houdt de componist rekening met de mogelijkheden van kleine kinderhanden en de beperkte fysieke kracht van jonge spelers. Zeer spaarzaam schrijft hij *forte* en *fortissimo* voor, net zo min als sterke crescendo's, dit om de kinderhanden niet te zwaar te belasten. Zijn aandacht gaat naar de melodische lijnen in een compositie. De pianowerkjes voor beginners zijn overwegend eenstemmig, pas later voegt Gedicke de harmonische ondersteuning die in het begin alleen bij herhalingen geïntroduceerd wordt. Een aantal stukken is volledig opgebouwd rondom een melodie binnen in één octaaf. Hij gebruikt geen grote intervallen om de melodische structuur duidelijk te maken. Er zijn melodieën die zich beperken tot een terts, kwart of kwint met de daaropvolgende opvulling van dit interval. De melodieën die zich binnen een octaaf afspelen, worden verdeeld in kwart- en kwintgroepjes om de melodische grenzen te markeren.

4. Etude, opus 36 nr. 13.

Gedicke's beginnersmuziek is overwegend diatonisch, de chromatiek laat hij aan iets gevorderden spelers over. Slechts bij hoge uitzondering voegt hij een kruis of een mol toe en dat ook alleen in stukken waar dit inhoudelijk verantwoordelijk is, bijvoorbeeld binnen zijn oeuvre schaars voorkomende meditatieve composities. Dat maakt de muziek van Gedicke vrolijk, opgewekt en aanstekelijk.

Allegro moderato (Умеренно быстро)

5. Stuk op vier noten, opus 36 nr. 1.

Moderato

6. Thema uit Thema met variaties, opus 46.

Zeer geliefd bij Gedicke zijn marsen en mazurka's die hij veelvuldig ten hulp roept om het ritme en de gepunteerde noten te benadrukken.

Con brio (Весело, возбужденно)

7. Mazurka, opus 46 nr.26.

In bijna elk bundel van Gedicke staat wel een wals, vaak in combinatie met dansen in allerlei stijlen en matsoorten: polka's, mazurka's, galops, menuetten, sarabandes, gavottes en bourrees.

Tranquillo (Спокойно)

8. Langzame Wals, opus 56 nr. 12.

Niet minder prominent aanwezig zijn lyrische en zangerige wiegenliedjes. Ze zijn heel rustig, meditatief en met *ostinati* in de begeleiding, die voor een soepel verloop en een eenvoudig melodisch-ritmisch notenbeeld zorgen.

9. Wiegenlied, opus 36 nr. 15.

Vanaf het eerste begin laat Gedicke de kinderen kennismaken met de polyfonie. Dat doet hij bijvoorbeeld door middel van een echo en de herhalingen of de achtereenvolgende inzetten.

10. Variatie 3 uit Thema met variaties, opus 46.

In canons, inventies en preludes beperkt Gedicke zich tot twee stemmen die zich als een dialoog ontwikkelen. Soms voegt hij een derde of zelfs een vierde stem aan het eind toe voor de overtuigende harmonische afronding van het geheel.

Zijn programmatische stukken lijken op muziekschilderijen met natuurbeelden (*Herfstregen, Bijen op een bloeiende lindeboom*). Om dit beeld natuurgetrouw weer te geven, vraagt hij jonge leerlingen om de aandacht op elk detail te vestigen: het

plaatsen van accenten die voor een vrolijke dans zullen zorgen, het in acht nemen van syncopen en de juiste frasering.

Gedicke's beginnersstukken zijn geschreven in *non legato*, pas later komt het *legato*-spel aan de orde wanneer de meer zangerige stukken, zoals op Russische folklore geïnspireerde liedjes, worden geïntroduceerd. Nog later voegt er zich de tweede stem bij, daarna een drieklank. De volgende stap is de combinatie van het *legato*-spel met *non legato*, *portamento* en *staccato*.

De korte, overzichtelijke en melodisch aantrekkelijke pianostukken van Aleksandr Gedicke zijn van bijzondere waarde bij de introductie van diverse spelmanieren en het opbouwen van speltechniek. Niet alle werken zijn buiten Rusland bekend, maar ook in zijn vaderland wordt het merendeel van Gedicke's

Gedicke met twee jonge leerlingen in 1947.

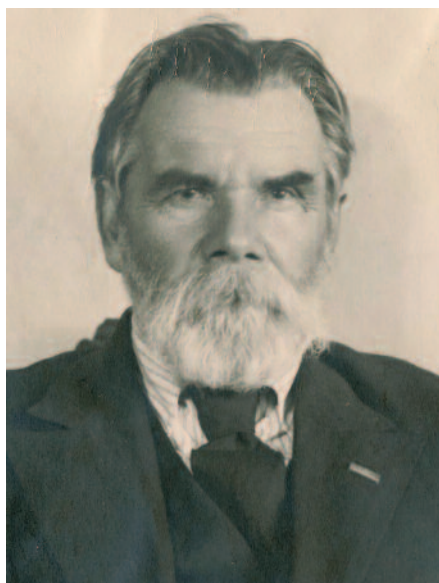
Allegro (Шутливо) А. ГЕДИКЕ, Соч. 6 №5

11. Etude, opus 6 nr. 5.

bundels al lang niet meer herdrukt. De populaire etudes verhuizen van het ene pianoalbum naar het andere, maar de meeste pianodocenten kennen Gedicke slechts van enkele voorbeelden uit de *Russische Pianoschool* van Aleksandr Nikolajev. Dat de componist veel meer te bieden heeft, bewijst het herdruk door Edition Peters van *60 Eenvoudige pianostukken in 2 schriften*, opus 36 voor iets gevorderden pianisten. Aleksandr Gedicke's honderden overige pianostukken met talloze pedagogische vondsten wachten op herontdekking door pianodocenten.

Met dank aan de bibliografische afdeling en de Sergej Tanejev Wetenschappelijke Muziekbibliotheek van het Tsjaikovski Conservatorium in Moskou voor de materialen over Aleksandr Gedicke en zijn foto's.

Geraadpleegde literatuur:

Gedicke, A.F., *Verzameling van artikels en herinneringen*. Samensteller K. Adzjemov. Moskou: Sovjet Componist, 1960.

Noten:

- ¹ Van de achternaam van de componist komt in de literatuur zowel de transliteratie 'Gedicke' als 'Goedicke' voor. Aangezien de combinatie van de letters 'o' en 'e' in het Nederlands en in het Duits echter voor afwijkende lezingen kan zorgen, terwijl deze achternaam in het Russisch (en door de componist zelf) als Ge[fej]dicke wordt uitgesproken, kiest de auteur voor de schrijfwijze 'Gedicke'.
- ² Alle muziekvoorbeelden in dit artikel komen uit de bladmuziekcollectie van de auteur. Deze oude Sovjet uitgaven werden begin jaren '70 tijdens haar eerste pianolessen gebruikt.